

הוּד הַשְּׂרֹוֹן

100% עיר קהילה יחקה

העיר כבית ספר

מודל למידה במרחב העירוני

המרחב
טלומור, משתתף
בפעילות השקפת
העוֹלָם של האדום
מפעילות נוח, מרכז
החברותית, מקריין
ערכים, ממשמע
ומדכא, ולחילופין
עשוי לעודד
יצירתיות וחופש.

ד"ר ארנון בן ישראל

המכון לחינוך דמוקרטי ישראל (עיר)

חדשנות חינוכית מנקודת מבט דמוקרטית

העיר כבית ספר – למידה במרחב העירוני

"הנחת המוצא מבית היוצר של התיאוריה הגיאוגרפית החברתית-תרבותית היא שהמרחב הגיאוגרפי אינו ניטרלי אלא שחקן מפתח בדיאלקטיקה שבין האדם והעולם וככזה הוא נטען במשמעויות, מעוצב ע"י ומשפיע על השוהים והפועלים בו. המרחב 'מחנך', כלומר, משתתף בעיצוב השקפת העולם של האדם, מפעיל כוח, מרבד חברתית, מקרין ערכים, ממשמע ומדכא ולחילופין עשוי לעודד יצירתיות וחופש. לצד זה, נקודת המוצא של התיאוריה החינוכית ביקורתית חושפת את מנגנוני הכוח שהתפתחו במערכות חינוך מודרניות-מערביות הרודפות ורדופות הישגים, שבמסגרתן בית הספר הינו זירת ההוצאה לפועל של תהליכי הלימוד המדידים. בית הספר הקונבנציונלי-הקלאסי מובן במסגרת זו כאתר סגור-למחצה המבודד את התלמידים מקהילת היום-יום שלהם. מרחבית, מעוצב בית הספר הטיפוסי כמסגרת המדגישה ערכים של יעילות, אחידות והירארכיה. במונחי הגיאוגרפיה התרבותית, יוגדר בית ספר טיפוסי מעיין זה כ**אי-מקום**.

כנגד זאת, הולכת ומתפתחת בשנים האחרונות גישת ה- PBE - Place-Based-Education. זוהי גישה המכירה בחשיבות עיגון התהליכים החינוכיים **במקום**, בסביבת המגורים היומיומית, בהצפת סוגיות הנובעות מההתנסות המרחבית-תרבותית הייחודית של קבוצות חברתיות לתוך תהליכי הלמידה ובעיצוב סביבה בית-ספרית רכה, פתוחה ומקיימת".

ד"ר ארנון בן-ישראל, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, מכללת קיי.

עקרונות למידה מבוססת מקום - PBE - למידה במרחב העירוני

מתוך האתר http://www.promiseofplace.org/what_is_pbe/origins

- למידה מתרחשת בשטח עצמו: בחצר בית ספר ובמרחב הקהילתי והסביבתי
- הלמידה מתמקדת בסוגיות ומערכות מקומיות
- הלמידה אישית ורלוונטית ללומד
- חוויות הלמידה במרחב תורמות לעושר הקהילתי והסביבתי ולשמירת קיימות עירונית
- הלמידה נעשית מתוך שותפות עמוקה עם ארגונים ציבוריים ועסקיים מקומיים, מוסדות תרבות וקהילה מגוונים
- הלמידה היא אינטרדיסציפלינרית
- חוויות הלמידה מותאמות לכל קבוצה
- למידה מבוססת מקום מפתחת תחושת שייכות וקרבה של האדם למקום מגוריו
- הלמידה העירונית מקדמת רלוונטיות המובילה לאקטיביזם מקומי ועולמי
- למידה מבוססת מקום PBE משולבת בהשגת מטרות חינוך כלליות

מודל למידה במרחב העירוני - הוד השרון

בחמש השנים האחרונות מתפתח מודל חינוכי מרתק בעיר הוד השרון. תחילתו בחזון החינוכי העירוני "כל ילד יכול" ובניסיון של אגף החינוך, בתי הספר, משרד החינוך והמכון לחינוך דמוקרטי להרחיב את אפשרויות הביטוי של הילדים. בהמשך התפתחה ההבנה כי המרחב הבית ספרי צר מלהכיל את אפשרויות הביטוי וההתפתחות של הילדים והצוות. בהיותה של הוד השרון עיר קהילה ירוקה, המרחב העירוני והציבורי הפך למרחב רלוונטי למימוש החזון החינוכי.

המודל המתפתח מבקש ליצר למידה משמעותית העומדת על שלושה עקרונות: **מימוש עצמי** של הלומד, **רלוונטיות** של הלמידה לחיים האמיתיים ופיתוח **שייכות** הלומד למקום מגוריו תוך שימוש במרחב העירוני. מרחב זה על מגוון אפשרויות המפגש שהוא מייצר, מספק כר אינסופי כמעט לחוויות למידה משמעותיות לילדים, למורים ולתושבים.

כמו כן, פיתוח המודל הפדגוגי נשען על עקרונות הלמידה הקונסטרוקטיביסטית, המבנה חדש וגיבוש עמדה של הלומד, מתוך החיבור בין הידע הסובייקטיבי שלו והמפגש עם הידע שנמצא בעולם סביבו.

מודל הוד השרון ללמידה משמעותית במרחב העירוני

עקרונות המימוש העצמי של הלומד, הרלוונטיות לחיים והשייכות לעיר יבואו לידי ביטוי בתהליכי הלמידה המשמעותית המשתמשים במרחב העירוני.

סוגי מרחבי למידה:

הלומד נפגש במסגרת הלמידה במרחבי הלמידה העירוניים במרחבים משלושה סוגים, אשר בכל אחד מהם יש לו הזדמנות להפגיש בין עולמו הפנימי הייחודי לעולמות אחרים:

1. מפגש עם מרחב פיזי עירוני – מפגש זה הינו מפגש המייצר חוויה של פליאה. לדוגמא "להיות בחומה הסינית", העוצמה בחוויית ההימצאות במקום בו הדברים התרחשו.

2. מפגש עם אדם במקום פועלו – מפגש של זהות בזהות. אנו פוגשים אדם במקום העבודה או הפעולה שלו, לדוגמא מפגש עם איש מקצוע שביצע בחירה מקצועית, יש לו זהות מוגדרת הבאה לידי ביטוי במשרד שלו, במרחב העבודה שלו. כאן פוגש הלומד על זהותו הייחודית את האחר על זהותו הייחודית והמפגש מעורר אצלו שאלות הן בדבר זהותו והן בדבר תוכן או ידע. לדוגמא: ראיון עם דמות ציבורית במשרד שלה.

3. מפגש עם מוסד בעיר – מפגש של עולם בעולם. במפגש זה הלומד מזדמן למפגש עם מוסד הכולל ידע ייחודי למקום, אנשים העובדים בו והתרבות שלו. כאן פוגש הלומד עולם בעל קודים של התנהגות ותרבות ברורה אליו הוא מביא את עולמו, הלומד משנה את התנהגותו בהתאם למקום החדש ומתוך כך חווה חוויה חדשה המאתגרת את עולמו. לדוגמא: ביקור "ביד ושם".

אופן השימוש במרחב בתהליך הלמידה:

1. השימוש בסוגי המרחבים השונים יכול להתרחש בכמה דרכים. אנו מסווגים את השימוש ל 4 אופנים המכתיבים את בחירת הפדגוגיה לתהליך הלמידה, את משך השימוש במרחב בתוך תהליך הלמידה ואת התנועה בין הלמידה בשטח ללמידה בתוך בית הספר:
2. חשיפה – המרחב משמש כגירוי ללמידה, המרחב משמש כבמה להצגת תוצרי למידה.
3. העמקה – המרחב משמש כשדה לאיסוף ידע.
4. התמחות – המרחב משמש כשדה המחקר, או כשדה להתנסות.
5. אקטיביזם - זיהוי בעיות במרחב הדורשות שינוי- המרחב כשדה פעולה.

מוסד בעיר	אדם במקום פועלו	מרחב פיזי בעיר	סוגי מרחבי הלמידה/רמת המעורבות
צריף ראשונים	ותיק מהעיר בביתו	האטליז	דוגמא למרחב למידה
מערכת פורמאלי	בלתי פורמאלי	קהילה	קהל יעד
ביקור חד פעמי בנושא היישוב שלי.	ביקור חד פעמי בנושא מנהיגות מקומית.	סריקת בר קוד עם מידע על המקום	חשיפה – גירוי ללמידה או במה להצגת תוצרי למידה
שילוב במערך שיעורים בתוכנית הלימודים היישוב שלי.	הכרות עם הסיפור על מנת להעשיר מערך בנושא העפלה לכיתות המודרכות.	השתתפות בסיוורים עירוניים	העמקה – איסוף מידע
עבודת חקר היסטורית שחוזרת כמידע לצריף.	חלק מרצף של פגישות על דמות המדריך וגיבוש זהות אישית/מקצועית כמדריך.	עבודת חקר על אכילת בשר כחלק כתהליך תרבותי אנושי, תוך שימוש בסמל של האטליז ובתפקידו הקהילתי.	התמחות – שדה מחקר או התנסות
קמפיין להעלאת מודעות תושבים לערכי השימור.	גיבוש תוכנית לפעילות קהילתית – איזה סוג של אקטיביזם נדרש מהנוער אז (פעילות בהגנה)	השתתפות פעילה בשיתוף ציבור בנושא שימור אתרים בעיר	אקטיביזם – שדה פעולה

תכנון תהליך למידה במרחב העירוני לאנשי חינוך בארבעה שלבים:

1. חשיבה מקדימה
2. תכנון תהליך הלמידה
3. ביצוע
4. הערכת תהליך הלמידה

חשיבה מקדימה:

כל תכנון למידה חשוב שיתחיל בהרהורים על:

- מה חשוב לי שיקרה לתלמידים שלי?
- מה מעניין אותי ביחידת הלימוד?
- איך אני כאדם מתחבר ליחידת הלימוד (מה היא מעוררת בי, מה מרגש אותי, מה מרגש אותי, מה הסיבה בגללה הייתי רוצה ללמד אותה וכו').
- איפה הידע מיחידת הלימוד פוגש אותי בחיים שלי?
- היכן הידע פוגש **רלוונטיות** לעולם הלומדים?

תכנון תהליך הלמידה:

המחווה

בהגיעו לתכנון יחידת לימוד במרחב העירוני על המורה לשאול את עצמו מה הוא רוצה ללמד ביחידת הלימוד בשלושה מישורים: **ידע, מיומנויות והתפתחות אישית של הלומד.** אלו משמשים כמחווה לתהליך הלמידה.

ידע

חקר (חיפוש בידע **עולם** - כלומר ידע שאני לא מחזיק בו):

- רלוונטיות- המורה מחפש איפה הידע הזה מתבטא בעולם.
- שייכות- חיפוש בסביבה הקרובה - העירונית, מה האפשרויות הקיימות בעיר בהקשר לנושא העיר כמיקרוקוסמוס לעולם.
- מימוש עצמי - מה התפקיד של המרחב בתהליך הלמידה לצורך למידת הידע, מיומנויות והתפתחות אישית.

מיומנויות

- מה המיומנויות שחשוב לי שהתלמידים יפתחו דרך תרגול בתהליך הלמידה?
- איזה סוג של אינטראקציה עם העולם מביאה לידי מיומנויות אלה?

התפתחות אישית - מימוש עצמי

- משהו חדש שהתלמיד ילמד על **עצמו**
- על העולם
- על **הקשר** בינו ובין העולם

בחירת אופן השימוש במרחב :

את הבחירה במרחב נעשה מתוך הגדרת התפקיד שלו בתהליך הלמידה, מה המרחב משרת בתהליך הלמידה:

1. חשיפה – המרחב משמש כגירוי ללמידה, או כבמה להצגת תוצרי למידה.
2. העמקה – המרחב משמש כשדה לאיסוף ידע.
3. התמחות – המרחב משמש כשדה המחקר, או כשדה להתנסות.
4. אקטיביזם - זיהוי בעיות במרחב הדורשות שינוי- המרחב כשדה פעולה.

בחירת פדגוגיה מותאמת לשימוש במרחב :

מתוך הגדרת התפקיד של המרחב בתהליך הלמידה נגזר פדגוגיה מתאימה לסוג זה של שימוש.

א. חשיפה – שאילת שאלות, "מודל הנדנדה".

ב. העמקה – קהילות חשיבה.

ג. התמחות – עבודות חקר, מנטורינג.

ד. אקטיביזם – למידה מבוססת בעיה, פעילות אקטיביסטית.

הצעות אלו הן אפשרויות הניתנות כהמלצה ויודגמו דרך מודלים. ניתן כמובן להשתמש במרחב גם בפדגוגיות שונות מאלו המוצעות להלן.

הערכת תהליך הלמידה :

בשלבי הלמידה השונים יש להעריך את התקדמות הלומדים בהתייחס לידע, למיומנויות ולהתפתחות אישית. את תהליך הלמידה יש לבחון בהתייחס לרלוונטיות, שייכות ומימוש עצמי של הלמידה לחיי הלומדים.

רפלקציה של המורה על תהליך הלמידה וחזרה למטרות הלמידה שהוגדרו סביב ידע, מיומנויות והתפתחות אישית של הלומדים וכיצד המרחב העירוני תרם להשגת המטרה.

שילוב תהליכי **רפלקציה** של התלמידים כחלק מתהליך הבנית הידע ועיבוד החיבור בין ידע מוקדם של הלומד והידע שצבר, לצורך הפיכתו לידע אישי חדש ולגיבוש עמדה.

פירוט תהליך הלמידה

להלן נפרט שלבים של תהליכי למידה שונים בהתאם להגדרת תפקידו של המרחב העירוני בתהליך

חשיפה

דוגמא - גן השעשועים

מרחב הלמידה: מקום

ה. שלב א'- בחירת גן השעשועים כמרחב המדגים כוחות פיזיקליים ביחידות הלימוד של מכניקה.

ו. שלב ב'- יציאה לגן השעשועים עם משימות אישיות או קבוצתיות שמטרתם לאפשר לילדים לנסות ולהסביר תופעות יומיומיות דרך עין פיזיקלית.

ז. שלב ג'- בחינה- מה חסר לנו מבחינת מידע על מנת להבין (או לבנות) גן שעשועים?

ח. שלב ד'- תכנון תהליך הלמידה.

ט. שלב ה'- חיפוש והקניית ידע.

י. שלב ו'- יציאה מחדשת למרחב להתבוננות על גן השעשועים עם הידע החדש מתוך משימה. לדוג' לתפקד כמהנדסים המתכננים גן שעשועים חדש או לתכנן מתקן אחד חדש המבוסס על חוקים פיזיקליים.

דוגמא - מנהיגות (בהתבסס על תוכניתה של אורלי שני) מרחב הלמידה העירוני: אדם במקום פועלו.

למידה של ספר שופטים כמחזיקה תמות שונות של מנהיגות וחקירה של שאלה פורייה בנושא זה.

א. שלב א'- הצגת הנושא על ידי המורה.

ב. שלב ב'- בדיקה של נושא המנהיגות כפי שנפגשת עם ילדי הכיתה בחיי היומיום.

ג. שלב ג'- ניסוח שאלה פורייה- לדוג' "האם כל אחד הוא מנהיג?"

ד. שלב ד'- תכנון תהליך הלמידה המשלב למידה של טקסט ספר שופטים המציג סוגים שונים של מנהיגים ומפגש עם מנהיגים עירוניים + תכנון אישי של כל תלמיד לגבי מטרותיו האישיות להתפתחות.

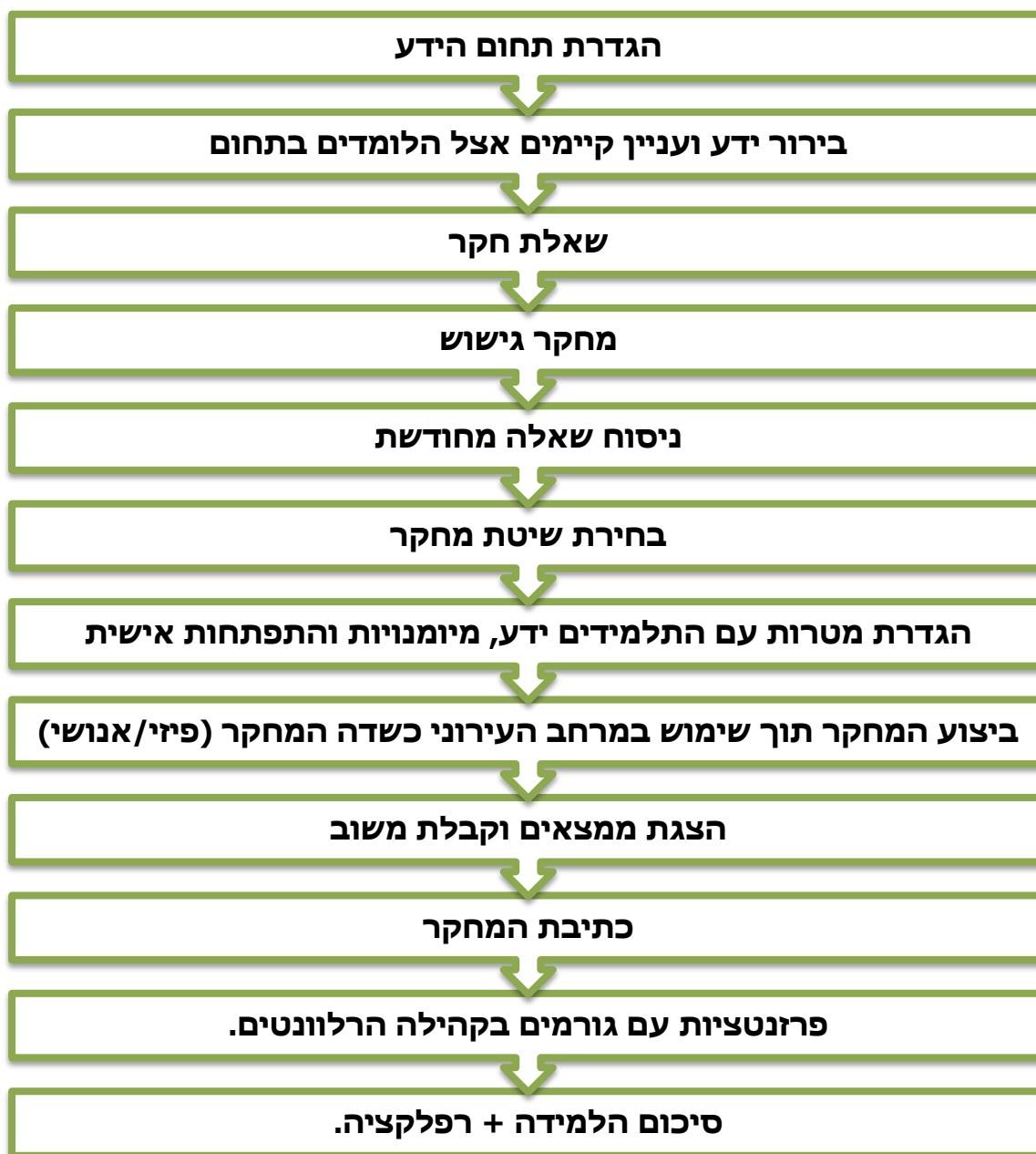
ה. שלב ה'- למידה במרחב: שילוב ראיונות ומפגשי עומק עם מנהיגים מקומיים (לא המובנים מאליהם) בניסיון לענות על שאלות ביניים (מה הופך אדם למנהיג? האם מנהיגות לוקחים או מקבלים? האם מנהיג צריך להוביל או להנחות אנשים אחרים?).

ו. שלב ו'- הצגת תשובה כיתתית או בקבוצות (תלוי איך בונים את הלמידה במרחב) לשאלה הפורייה דרך ג'קסו ו/או פרזנטציות - באופן המגיב לטקסט התנכ"י.

ז. שלב ז'- רפלקציה.

● אופציה להמשך לתהליך אקטיביסטי.

התמחות - עבודת חקר

דוגמה - תרבות הצריכה

א. הגדרת גבולות גזרת המחקר על יד המורה (בהתאם לתחום הלימוד או לתחום עניין או נושא מרכזי)- במקרה הזה- כחלק משילוב של תחומי הידע של שפה ומדעים.

ב. בירור עמדות תלמידים בנושא תרבות הצריכה.

ג. ניסוח ראשוני של כיוון חקירה (לדוג' בדיקת הרגלי קנייה בחנויות ברחוב לעומת במקומות המרכזים קנייה כמו קניון או סופרמרקט).

ד. הליכה לקניון עם מבחר שאלות לבחינה ודיוק שאלת המחקר. קריאה של מאמר בנושא.

ה. ניסוח שאלות מחקר (לדוג'- * ככל שאנשים גרים יותר קרוב למרכז העיר הם קונים יותר ברחובות ופחות בקניונים, * הרגלי אכילת פירות וירקות אצל ילדים מושפע מהיכולת שלהם לקנות אותם באופן עצמאי, * חוסר תכנון או רעב גורמים לאנשים לקנות יותר).

ו. בחירת שיטת מחקר (לדוג'- ניסוי הבוחן רמת הרעב של קונה על כמות הקנייה שלו. שאלונים המודדים רמת רעב + כיבוד חלק מהמשתתפים באוכל על מנת להשביע את רעבונם ובדיקה של ההוצאה הסופית- בהתאם להסכמתם של המשתתפים להשתתף בניסוי).

ז. דיון על התוצאות- והצגה לכיתה.

ח. כתיבת העבודה.

ט. פרזנטציה בשיתוף גורמים "ירוקים" בעיר.

י. סיכום ורפלקציה.

● אפשרות להמשיך לתהליך אקטיביסטי.

התמחות - מנטורינג - למידה ממומחה

דוגמה - התפתחות אישית: תהליך כיתתי

מרחב למידה: אדם במקום פועלו

א. במסגרת שיעורי כישורי חיים (בחצי כיתה אם אפשר) המורה פועלת על מנת לאפשר לתלמידים לחקור בעצמם את אזורי החזק שלהם וכן את אזורי הצמיחה והעניין. מתוך היכרות עם עצמם התלמידים קובעים לעצמם מטרות להתפתחות (ידע, מיומנויות ו\או התפתחות אישית).

ב. במסגרת הכיתה - הילדים מעלים אפשרויות לגבי אנשים בקהילה שהיו רוצים ללמוד מהם.

ג. בעזרת המחלקה למשאבי קהילה והתנדבות ובעזרת קהילת בית הספר מחברים בין רצונות הילדים ומנטורים עירוניים

ד. ביצוע התנסות פגישה ראשונה (ניתן לחלק את הכיתה ל4 או 5 קבוצות וכל קבוצה יוצאת בימי שישי להתנסות בשעות הלימודים בתקופה אחרת של השנה).

ה. מענה על השאלה: מה הייתי יכול\רוצה לתרום לכיתה מתוך ההתנסות?

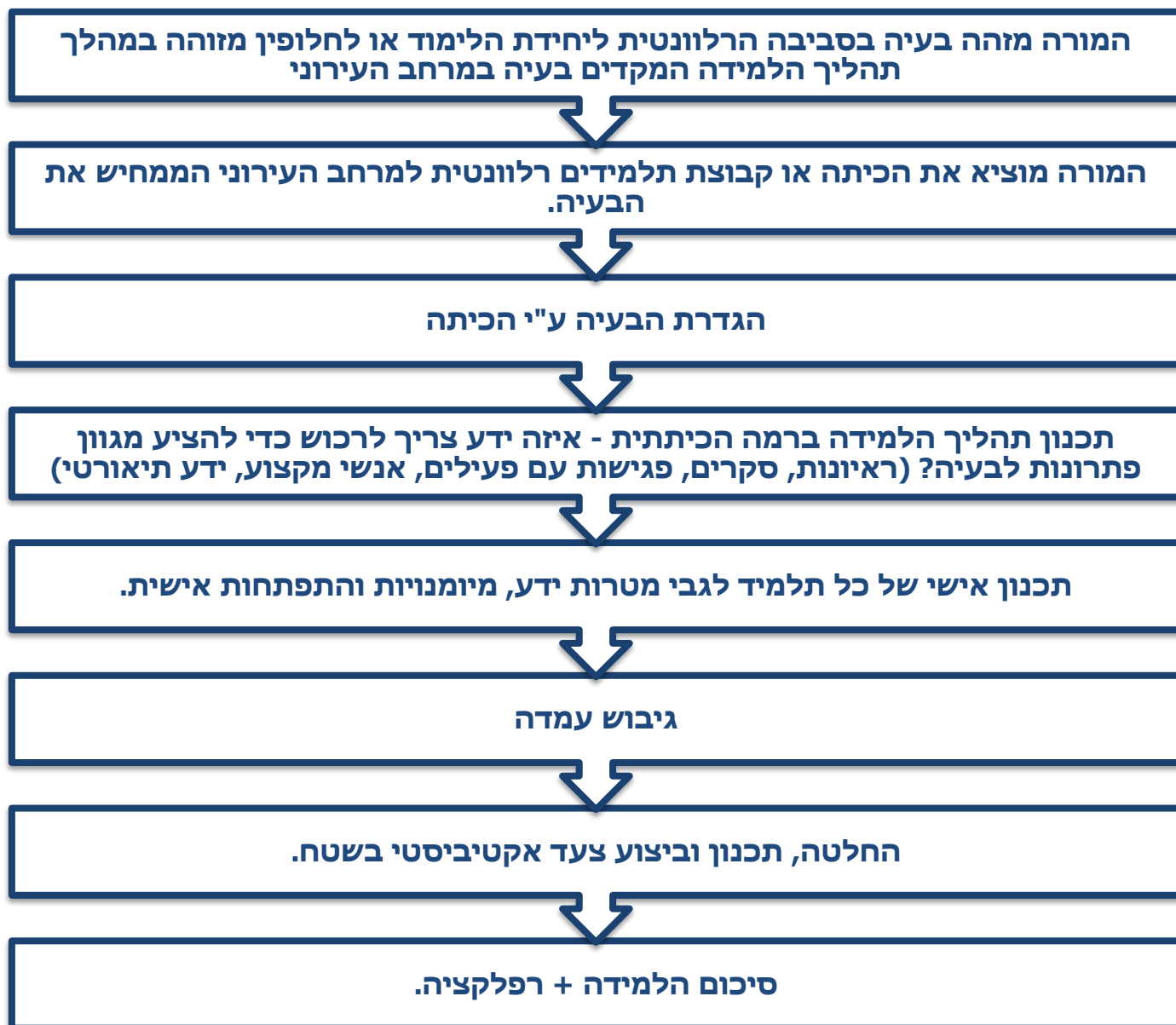
ו. ביצוע 2-4 מפגשים נוספים במקום ההתנסות.

ז. חזרה לכיתה ותרומה לקהילת הכיתה, בית הספר או העיר מתוך ההתנסות.

אקטיביזם

יכול לשמש כתהליך סופי לכל התהליכים שתוארו לעיל: חשיפה, העמקה והתמחות או כתהליך למידה עצמאי ושלים. מתוך תהליך הלמידה הקונסטרוקטיביסטי מזהים בשלב גיבוש העמדה בעיה שרוצים לפתור, או רצון לשנות בסביבה הקרובה ומייצרים פרויקט של פעילות בסביבה.

אקטיביזם – Problem Based Learning

דוגמה - גן השעשועים מרחב עירוני-מקום

א. המורה מציג כי במהלך שיעורי אזרחות/מולדת הכיתה תשפיע על העיר במובן הפיזי או הקהילתי.

ב. מהי עיר? מה הקשר שלי כילד\כאזרח לעיר שלי? האם אני יכול להשפיע?

ג. יציאה לסיור עירוני - לצורך הדוגמא- 3 בני שעשועים הנמצאים בקרבת מקום לבית הספר. דרך תצפית ושימוש במתקנים. זיהוי צורך לשיפור או שינוי גן השעשועים.

ד. תכנון תהליך הלמידה: מה האפשרויות שלנו להשפיע? כיצד נוכל ליצור תהליך רציני המגובה בידע?

ה. תכנון תהליך הלמידה האישי- במה הייתי רוצה להתפתח כלומד מבחינת ידע, מיומנויות והתפתחות אישית.

ו. רכישת ידע בכיתה, דרך ראיונות של אזרחים ותצפיות בגני השעשועים. למידה של זכויות האזרח והיכולת שלו להשפיע. ביקור אצל אקטיביסט מקומי על מנת לקבל השראה.

ז. קבלת החלטה (ככיתה או חלוקה ל3 קבוצות- כל קבוצה מתכננת ובודקת גן שעשועים אחד) לגבי התהליך האקטיביסטי.

ח. ביצוע תהליך אקטיביסטי (לדוג' תכנון הצעה קונקרטית לשיפור הגנים והחתמת תושבים- הגשת הצעה החתומה למועצת העיר).

ט. סיכום הלמידה+ רפלקציה.